

משבטי התנ"ך

לישראלים כיום

עיון בשבטי ישראל בתנ"ך
ובמשמעות שלהם בחברה הישראלית כיום

מאת: לוי סודרי

© כל הזכויות שמורות

From the "Tribes of Israel"
to Modern Israelis today

Levi Sudri

Graphics by Seth Aronstam

www.setharonstam.com

עיצוב עטיפה: שת ארנסתם

© כל הזכויות שמורות למחבר
רמת בית שמש התשפ"א

Ramat Beit Shemesh 2020

אודות המחבר

למד בישיבת מרכז הרב , שירת בהנדסה קרבית

הוראה: מכון מרחבים , מכללת הרצוג להכשרת מורים ב.א.ד.
בעל תואר מ.א בלשון העברית. האוניברסיטה העברית ירושלים

חתן התנ"ך הארצי למבוגרים תשע"ו

מייסד ומנהל בית מדרש "צמח דוד" ברמת בית שמש ללימוד תנ"ך בחיבור לסוד.

אתר המכון: www.zemachdavid.com

מקליט וקריין הספריה התורנית המוקלטת : www.levisudri.com

תנ"ך וש"ס מוקלטים. ב3 נוסחים. תפילות מוקלטות . שירים ופיוטים

ממקימי "ערוץ מאיר לילדים" www.meirkids.co.il

בעל ערוץ שיעורים ותפילות ביוטיוב

<https://www.youtube.com/user/levisudri1?app=desktop>

מורה ומחנך בבית שמש, מפעיל חוגי תנ"ך בעיר.

נייד 0506754604

אימיל : sudrilevi@gmail.com

תוכן העניינים

5.....	הקדמה
9.....	פרק א: מה הם השבטים
19.....	פרק ב: רשימות השבטים בתנ"ך
26.....	פרק ג : שבט ראובן וגד
38.....	פרק ד : שבט שמעון
44.....	פרק ה: שבט לוי
50.....	פרק ו: שבט יהודה
73.....	פרק ז: שבט דן
88.....	פרק ח: שבט נפתלי
93.....	פרק ט: שבט יוסף ובנימין
98.....	פרק י: שבט מנשה ואפרים
104.....	פרק יא: שבט יששכר וזבולון
108.....	פרק יב: שבט אשר
112.....	פרק יג: נשות השבטים
118.....	פרק יד: הישראלים כיום
130.....	פרק טו: בבליזגריפיה

הקדמה

הויכוחים הניטשים בחברה הישראלית כיום, אין הם מנותקים מהמתחולל בתנ"ך. סיפור יוסף ואחיו לא תם¹. ההסטוריה והעמים החליטו לקרוא לנו בעידן החדש בשם ישראל. וכך גם אנו. ישראל בתנ"ך עוסק בעם הקרוי ישראל, בניו של ישראל אבינו. ישראל הוא ביטוי לעיתים הוא סתמי (כל ישראל) ולעיתים בניגוד ליהודה (ישראל ולא יהודה). הספר שלפניכם נטוע היטב בהבנה שמשפחת יעקוב לא לחינם נוצרה בעזרה "מסובכת". יעקוב נשא ארבע נשים, שהן ארבע אחיות למעשה. משפחת ישראל אינה אלא מיקרוקוסמוס של האנושות כולה. שבעים נפש. שבעים אומות. הרועה להבין את האנושות צריך ללמוד את ישראל, ולהיפך.

עוד מבוסס ספר זה על התובנה העתיקה של חכמינו "נבואה שנערכה לדורות נכתבה", שכן כל דברי התנ"ך אינם עומדים רק בפני עצמם כסיפור, עמוק ככל שיהיה. סיפורי התנ"ך הם התוכנית האלוקית לתיקון עולם והשראת שכינה, דרך כל הסיפורים שמתגלגלים בדמויות שהולכות ונתקנות מחטא אבינו האדם הראשון תיקון אחר תיקון².

¹ בעבר ערכנו דיון עם פרופ' יהודה אייזנברג באוניברסיטת בר אילן במסגרת השתלמות מורים. נשאלה השאלה מהו הספר הדרמטי ביותר בתנ"ך. התשובה היתה ללא ספק ספר שמואל. ובפרט שמואל ב. כן, יותר מסיפורי התורה. זה גם לטעמי זה כך. אולם לאחר דיון ומחשבה שניה ושלישית התשובה שהגיע מהקהל היתה "יוסף ואחיו". אני מסכים גם לזה. עם כל הדרמטיות שבספר שמואל, העוסק במלחמות דוד, דוד וגולית, דוד ויהונתן, יואב בן צרויה ומעלליו, מרד אבשלום ושיבת דוד למלוכה. עדיין סיפור יוסף ואחיו מוביל. והשאלה מדוע. התשובה לעניות דעתי היא שסיפור יוסף ואחיו אוביקטיבית מרתק ביותר. העלילה ארוכה ומפותלת ורב שלבית, מתפרסת על כמה פרשות. אך לא די בזה. הוא פשוט לא תם. הוא נמשך בדורנו. נסתפק בדוגמא מתוך דברי הגר"א בספר "קול התור". שם מסביר הגר"א שכשהגאלה תגיע בפועל יהיו אנשים שלא יכירו בה. פשוט יתכשו. מניין? הגר"א תולה עצמו בפסוק "ויכר וסף את אחיו והם לא הכירוהו". בפשטות יוסף זו הציונות של ימינו שהכירה את בניה, אך חלק מבניה פשוט לא הכיר בה.

² דוגמא בלבד להמחשה היא לבן הארמי, שהתגלגל בנבל הכרמלי. (שים לב לגלגול האותיות)

החברה הישראלית היהודית כיום מורכבת בעיקר מעולים. שכבות שכבות של עולים, שלב אחר שלב. נוצר כאן תמהיל שיש לעמוד עליו.

כפי שכתבנו בהקדמה, אין ה"שבטים" של ימינו מנותקים משבטי התנ"ך. אלא שאחרי גלות ארוכה קשה מאוד למתוח קוים ברורים. יש היודעים למתוח קוים אנתרופולוגיים ויש קוים סוציולוגיים. יש גם "בחינות" או ספירות, כלומר הפונקציה הרוחנית שממלא כל שבת. אני רוצה לעסוק בשלושת הקוים ובפרט באחרון, שהעיסוק בו ננטש. עם תחיית האומה בארצה יש להחיות את לימוד הסוד המשקף נאמנה את מצבנו.

כדי לשַׁבֵּר את אוזן הקורא אדגים כאן דוגמית העוסקת בתורת הסוד: שבת דן בתנ"ך מופיע אחרון או כמעט אחרון כמעט בכל הרשימות³. עליית האתיופים בדורנו, אחרי עליות רבות מאירופה, ממזרח וממערב, דומה לזה. זה יכול להיות סיפור אנתרופולוגי, אך לא בהכרח, העיקר שהוא ממלא פונקציה וזאת.

העיסוק בשבטים – ביולוגי או פונקציונאלי⁴ ?

זוהי סוגיא רחבה ועמוקה, ומכיון שאני מתכוון בספרי זה למתוח קוים דמיון בין שבטי התנ"ך לישראלים כיום, אסביר את דבריי, המבוססים על ספרות קודמת.

³ אכן זו מהותו של דן. אחרון ואחורי. יש לכך הרבה ראיות. נביא כאן קודים בלבד: ויפול רוכבו אחר. חושים בן אחר. עובדי אלוקים אחרים. ונשתדל להרחיב בשבט עצמו.

⁴ על הענין הפונקציונאלי ראה לקמן בפרק העוסק בבנימין (בנימין הוא פונקציה/ממלא מקום יוסף)

כשאנו דנים באדם פרטי ובמישור ההלכתי אנו דנים דיון ביולוגי, מי האב. מי האם. וכן בענין כהן לוי וישראל. וכדומה. אבל כשאדם מתגייר הוא כבר "מדלג" על עניני ביולוגיה ועוסק בשינוי זהות. זה באדם פרטי. אך בעמים, שבטים וציבורים הענין שונה, מורכב ומסובך יותר. יש מישור ביולוגי כמובן, אבל ככל שעובר הזמן, המישור הביולוגי הולך ומסתבך, אין גזע טהור, "בא סנחריב ובלבל את האומות". האומות מתערבבות זו בזו. יש דתות שונות וגזעים שונים בכל דת. ומה עם היהודים? תסבוכת גלות. התבוללות ומה לא?

מה עושים? איך יודעים מיהו יהודי. מיהו עמוני מיהו מואבי. מיהו גוג. מיהו עמלק? מהי ומיהי איראן, מצרים, גרמניה ועוד. ולענין ספרנו: מי משבט יהודה. מי לוי. מי המשיח.

אין פתרון קסם. הענין מורכב וגדול מאיתנו. זהו ענין לנביאים. עד כדי כך שהנביא האחרון הבטיח ש"יהיה בסדר", כי אליהו הנביא יבוא לפני הגאולה ויעשה בידוק וזיקוק של שבטי ישראל. בספר מלאכי פרק ג: "וישב מצרף ומטהר כסף וטהר את בני לוי וזיקק אתם כזהב וככסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה":

אולם יש לפנינו אוצר – תורת הסוד. היא מדברת על פרמטרים נוספים שאינם ביולוגים, אלא הם כעין פונקציה, כמו גלגול, עיבור, ניצוץ. ויש שמתבצע בנפש, ברוח בנשמה, בחיה וביחידה. הרבה אופנים ודרגות. למשל אין אנו יודעים מיהם שבעת עמי כנען אבל מקובלים הבינו ששבעת עמי כנען התגלגלו בשבעת עבאות ערב שקמו עלינו ותקפו אותנו בתש"ח.

אין יודעים מיהו עמלק אבל תודעת הקולקטיב בישראל מעביעה על גרמניה והשואה בדור הקודם, ועל איראן בדור הזה. הם ממלאות פונקציה של עמלק. זה מה שחשוב. וזו האמת הנראית לעין.

כך לענין השבטים . אין יודעים מי זה מי , אבל יש פונקציות וזהויות דומות לצד ביולוגיה וספרי יוחסין שעם ישראל עשה לעצמו בגלות.

מקובל לומר שתמצית עם ישראל בארץ ישראל הוא המשולש לוי יהודה ובנימין. כלומר מלכות בני לאה לצד מלכות בני רחל ושבט לוי מחבר. זהו המינוח לקיום עם ישראל. נכון , יש נציגות ביולוגית מכל השבטים שהרי ירמיהו הלך להחזיר את השבטים והצליח להחזיר מעט מהם. (ירמיה ג ועיין רש"י)

פרק א: מה הם השבטים⁵

נפתח בפסוקים העוסקים בלידת השבטים

בראשית פרק כט – ל

וַיֵּרָא יְהוָה כִּי־שָׁנְאוּהָ לְאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחֲמָהּ וּרְחַל עֲקָרָהּ: ל ב וַתֵּהָרֵם לְאָה וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ **רְאוּבֵן** כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעֵנָי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישׁוֹ: ג וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־שָׁנְאוּהָ אֲנֹכִי וַיִּתֵּן־לִי גַם־אֶת־זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ **שִׁמְעוֹן**: ד וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר עָתָה הִפְעֵם יְלֹוּהָ אִישׁוֹ אֵלָי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ **לֵוִי**: ה וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בֶּן וַתֹּאמֶר הִפְעֵם אוֹדָה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ **יְהוּדָה** וַתַּעֲמֵד מִלְּדַת:

א וַתֵּרָא רְחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לִיעֶקֶב וַתִּקְנֶה רְחֵל בְּאָחֻתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יעֶקֶב הִבֵּה־לִי בָנִים וְאִם־אֵין מִתָּה אֲנֹכִי: ב וַיַּחַר־אָף יַעֲקֹב בְּרְחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר־מָנַע מִמֶּךָ פְּרִי־בֶטֶן: ג וַתֹּאמֶר הֲנָה אֲמַתִּי בְלֵהָה בֵּא אֵלַיָּה וַתֵּלֶד עַל־בְּרָכִי וְאֶבְנָה גַם־אֲנֹכִי מִמֶּנָּה: ד וַתִּתֵּן־לוֹ אֶת־בְּלֵהָה שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה וַיָּבֵא אֵלֶיהָ יַעֲקֹב: ה וַתֵּהָרֵם בְּלֵהָה וַתֵּלֶד לִיעֶקֶב בֶּן: ו וַתֹּאמֶר רְחֵל דָּגְנִי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקֹלִי וַיִּתֵּן־לִי בֶן עַל־כֵּן קָרָאתִי שְׁמוֹ **דָּן**: ז וַתֵּהָרֵם עוֹד וַתֵּלֶד בְּלֵהָה שִׁפְחַת רְחֵל בֶּן שְׁנַי לִיעֶקֶב: ח וַתֹּאמֶר רְחֵל נִפְתְּלוּ אֱלֹהִים | נִפְתְּלוּתִי עִם־אָחֻתִי גַם־יִכְלָתִי וַתִּקְרָא שְׁמוֹ **נַפְתָּלִי**: ט וַתֵּרָא לְאָה כִּי עֹמְדָה מִלְּדַת וַתִּקַּח אֶת־זֹלְפָה שִׁפְחָתָהּ וַתִּתֵּן אֶתָּהּ לִיעֶקֶב לְאִשָּׁה: י וַתֵּלֶד זֹלְפָה שִׁפְחַת לְאָה לִיעֶקֶב בֶּן: יא וַתֹּאמֶר לְאָה בְּגַד (בֵּא

⁵ לאורך כל המחקר בספר אני רוצה להטמיע בלב הלומד את הידיעה כי לידת השבטים היתה באופן זוגי ובסדר זה: רביעיה ראשונה ללאה – ראובן שמעון לוי יהודה. הן נפתלי לבלהה. גר ואשר לזלפה. יששכר זבולון ללאה. ולבסוף יוסף ובנימין לרחל. ידיעה זו יכולה להבהיר כמה וכמה ענינים במהלך לימוד נושא גדול זה.

גִּדְ (וּתְקַרְא אֶת־שְׁמוֹ **גִּדְ**: יב וּתְלַד זֶלְפָּה שְׁפָחַת לֵאָה בֶּן שְׁנַי
 לַיַּעֲקֹב: יג וּתֹאמֶר לֵאָה בְּאִשְׁרֵי כִי אֲשֶׁרוּנִי בָנוֹת וּתְקַרְא אֶת־שְׁמוֹ
אֲשֶׁר: יד וַיֵּלֶד רְאוּבֵן בִּימֵי קְצֵיר־חֹטִים וַיִּמְצֵא דוּדָאִים בְּשֹׂדֶה וַיָּבֵא
 אֹתָם אֶל־לֵאָה אִמּוֹ וּתֹאמֶר רָחֵל אֶל־לֵאָה תִּנִּי־נָא לִי מִדּוּדָאִי
 בְּנֵד: טו וּתֹאמֶר לָהּ הִמְעַט קָחְתְּךָ אֶת־אִשְׁי וְלָקַחְתְּ גַּם אֶת־דּוּדָאִי בְּנֵי
 וּתֹאמֶר רָחֵל לָכֵן יִשְׁכַּב עִמָּךְ הַלַּיְלָה תַּחַת דּוּדָאִי בְּנֵד: טז וַיָּבֵא יַעֲקֹב
 מִן־הַשֹּׂדֶה בְּעֶרְבַּ וַתַּעַצ לֵאָה לְקַרְאָתוֹ וּתֹאמֶר אֵלַי תָּבוֹא כִּי שָׁכַר
 שְׂכָרְתִּיךָ בְּדוּדָאִי בְּנֵי וַיִּשְׁכַּב עִמָּה בַּלַּיְלָה הַזֶּה: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶל־
 לֵאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד לַיַּעֲקֹב בֶּן חַמִּישִׁי: יח וּתֹאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי
 אֲשֶׁר־נָתַתִּי שְׁפָחַתִּי לְאִשְׁי וּתְקַרְא שְׁמוֹ **יִשְׁשַׁכָּר**: יט וַתַּהַר עוֹד לֵאָה
 וַתֵּלֶד בֶּן־שְׁשִׁי לַיַּעֲקֹב: כ וּתֹאמֶר לֵאָה זָבַדְנִי אֱלֹהִים | אֶתִּי זָבַד טוֹב
 הַפֶּעַם יִזְבְּלֵנִי אִשְׁי כִּי־יִלְדֵתִי לוֹ שִׁשָּׁה בָנִים וּתְקַרְא אֶת־שְׁמוֹ
זְבֻלוֹן: כא וְאַחַר יִלְדָה בֵּת וּתְקַרְא אֶת־שְׁמָהּ **דִּינָה**: כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
 אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֲלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחֲמָהּ: כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֶּן
 וּתֹאמֶר אֶסָּף אֱלֹהִים אֶת־חֲרָפְתִּי: כד וּתְקַרְא אֶת־שְׁמוֹ **יוֹסֵף** לֵאמֹר יִסָּף
 יִהְיֶה לִּי בֶן אַחֵר:

בראשית לה, טז

וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כַּבְּרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל
 וַתִּקְשׁ בְּלִדְתָּהּ: י וַיְהִי בְּהַקְשָׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וּתֹאמֶר לָהּ הִמְיִלְדַת אֶל־
 תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֶּן: יא וַיְהִי בְּעֵצַת נְפֹשָׁהּ כִּי מֵתָה וּתְקַרְא שְׁמוֹ
בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בְּנִימִין: יב וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקְבֹּר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה
 הוּא בֵּית לָחֶם:

עיון לאור הפסוקים

סדר לידת השבטים מהותי ביותר ויש לו פרשנות רבה ומסועפת. אנו נאחז דרכנו ונסביר בפשטות : לאה יולדת ארבעה בנים ואז עומדת מלדת , פירושו של דבר שעם לידת יהודה יכולה היתה המשפחה להיות מושלמת⁶. לאה יולדת שליש מהשבטים ומסיימת תפקידה. רק בשלב זה נכנסת רחל לתמונה ומקנאה. היא ממציאה רעיון חדש ישן. ללדת בן ברחמה של שפחה. זה אינו רעיון חדש זה רעיון של שרה אימנו.

ב וַתֹּאמֶר שְׂרֵי אֶל-אַבְרָם הִנֵּה-נָא עֲצַרְנִי יְהוָה מִלֵּדֶת בְּאִנָּא אֶל-שְׁפָחָתִי
אוֹלֵי אֲבִנָּה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שְׂרֵי : ג וַתִּקַּח שְׂרֵי אִשְׁת-אַבְרָם
 אֶת-הַגֵּר הַמְּצֵרִית שְׁפָחָתָה מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֵׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן
 וַתֵּתֵן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לֹאֲשָׁה :

וַתֹּאמֶר הִנֵּה אֲמַתִּי בְלָחָה בְּאִלְיָה וַתֵּלֵד עַל-בְּרַכִּי **וְאֲבִנָּה גַם-אֲנֹכִי**
מִמֶּנָּה:

ממעשה זה יוולדו דן ונפתלי. אל לנו להמעיט בערך מהלך זה. רחל היא המובילה, הא תחנך היא תממן לימודים וכו, והעיקר היא תקרא בשם. היא תאמר שהקב"ה דן אותה, בלהה כמעט לא עד בענין. שם הוא כלי. כלי הוא מלכות. מבחינת רחל דן הוא הילד הראשון שלה בעולם. נראה בהמשך התנ"ך שיש קשר בין דן לבנימין. אח"כ נולד נפתלי.

אם כן, שישה מהלכים בלידת השבטים:

- א. לאה יולדת ארבעה. ראובן שמעון לוי יהודה.
- ב. רחל מכניסה את בלהה ונולדו דן ונפתלי

⁶ כתבי האר"י שער הגלגלים.

- ג. לאה עושה כמעשה רחל ומכניסה את זלפה. נולדו גד ואשר.
 ד. ראובן מוצא דודאים. לאה חוזרת ללדת. יששכר וזבולן נולדים.
 ה. רחל יולדת את יוסף.
 ו. רחל יולדת את בנימין בארץ ישראל.

הפרשה לעיל היא הראשונה והמכוננת ביותר בהבנת שבטי ישראל⁷. אפשר להבחין בכמה תופעות בקטע לעיל. ראשית השבטים באים בזוגות. ראובן שמעון לוי יהודה. בלהה דן ונפתלי. זלפה גד ואשר. ושוב לאה יששכר וזבולן. ובסיום רחל יוסף ובנימין אמנם בהפרשי זמן ומקום אך עדיין זוג

שנית סדר היולדות. לאה. בלהה. זלפה. לאה. רחל השלישית והמענינת ביותר: לאה יולדת, מפסיקה, וחוזרת ללדת בעקבות פרשית הדודאים שנכנסת באמצע.

נחזור ללאה. מדוע לא ילדה את ששת בניה ברעף. מה קרה ?

לפי הפשט הכל מובן, לאה התעכבה מללדת. בינתיים לקחה שפחה זלפה וילדה גד ואשר. כדי ללדת שוב בעצמה היא היתה זקוקה למהלך שיניע הכל מהתחלה. מהלך זה הצליח דרך ראובן, מי שאחראי שאימו תמשיך להיות אהובה "ראובן... כי עתה יאהבני". מהלך הדודאים של ראובן מתניע מחדש את גדילת המשפחה. זהו באופן כללי⁸.

⁷ יש ללמוד כאן כל פרט. מי נולד. מתי. מי קרא שם. בין מי למי נמצא. מה מספרו. למה נקרא שמו כך. מסיבה אחת. או שתי סיבות. לא אוכל להקיף כאן הכל. אבל חלק ננסה. ואחר כל זה יש לנסות להשליך על דורנו סדר נעזי ואלוקי זה. והדברים מגיעים עד לרמת האותיות ויותר.
⁸ ברור לכל בר דעת שהדברים עמוקים עד מאוד ומשליכים לתולדות עמנו